

Josip Soldo

I. LUKA GARANJIN: "EKONOMSKO-POLITIČKA RAZMIŠLJANJA O DALMACIJI"

Priredila: Danica Božić-Bužančić, izdavač: Splitski književni krug, 1995.

UDK: 330.813 (497.5 Dalmacija) : 929 Garagnin, I.

Premda je naš narod u 18. stoljeću uglavnom živio na granici egzistencije, upravo zbog toga od polovice toga stoljeća skupine intelektualaca u obalnim gradovima počinju razmišljati o gospodarskom stanju pokrajine, uspoređivati ga s drugim zemljama, posebno Lombardijom, tražiti rješenje u agraru više nego u industriji i praktično ispitivati mogućnosti poboljšanja poljodjelstva i stočarstva. Ti pojedinci su s puno entuzijazma stvarali ekonomska društva - akademije, slične onima u susjednoj Italiji, koje bi pratile rad stranih društava, osobito ekonomista i agronoma mletačkog područja i njihova iskustva primjenjivale na našem tlu.

Istraživanja te pojave u nas prihvatio se *Književni krug* iz Splita, pa je knjiga koju predstavljamo prvi plod višegodišnjeg rada, osobito voditeljice toga programa, doktorice Danice Božić-Bužančić. To je knjiga Ivana Luke Garanjina iz Trogira: "*Ekonomsko-politička razmišljanja o Dalmaciji*", tiskana u Zadru, prvi volumen, godine 1806., na talijanskom jeziku.

Knjigu je prevodio pokojni, svima nama dragi kolega, profesor Josip Posedel, koji ju je popratio bilješkama. Njegov prevodilački rad dovršila je stručno i lijepo mr. Katarina Hraste, tako da se tekst čita s lakoćom. U samu knjigu čitatelja uvodi već spomenuta dr. Danica Božić-Bužančić. Ona je iscrpno opisala povijest ugledne trogirске obitelji Garanjin-Fanfionja, njihov arhivski fond koji je ona i sredila te atmosferu fiziokratizma u duhu kojeg su privatno i javno djelovali članovi te časne trogirске obitelji, ostavivši svojemu gradu bogatu kulturnu baštinu koju će trebati bolje valorizirati i obnoviti, na što pledira dr. Božić-Bužančić, autorica još jedne knjige, nedavno tiskane: "Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu".

Ivan Luka Garanjin nije bio amater kao većina članova gospodarskih akademija. Naprotiv, bio je stručnjak na području ekonomije i agronomije, koje je studirao u Mlecima. Svoje je spoznaje proširivao vršenjem služba u

vrijeme raznih vladavina, kojima se prilagođavao, ali je uvijek ostao pasionirani zaljubljenik u napredak svoje siromašne domovine.

Usprkos širokom javnom djelovanju, Ivan Luka nije zanemario stručna istraživanja: prilagođavanja biljaka našem području, ispitivanja sa svrhom poboljšanja poljodjelstva i stočarstva, ali i drugih djelatnosti, trgovine i industrije. Tragično je bilo što se u Dalmaciji nije ništa poduzimalo kako bi se spriječile gospodarske i zdravstvene neprilike; one su se sanirale, piše Luka, tek kad bi nadošle nevolje, uz trošenje velikih novčanih sredstava. Neučinkovitost administracije bila je po Garanjinu jedan od izvora zala, što su zapisali svi oni koji su promatrali svagdašnjicu tadanje Dalmacije.

Garanjin nije odgojen na Descartesovom mehanističkom, markantilističkom, poimanju privrede, pa i svijeta, nego na racionalističkom, koji je snagom razuma uvijek u pokretu i stvaranju. Još krajem 17. stoljeća po Boisguillebertu nikakva državna intervencija nije obogatila narod, nego mir, sloboda i razvoj manufakture. Na sličnim osnovama François Quesnay smatra ekonomiju živim organizmom, te kaže kako kapitalizam i nije drugo nego neprestana cirkulacija kapitala. Na tim znanstvenim postavkama svojega vremena Garanjin je stvarao viziju obnove jer predmetom ekonomske znanosti nije samo fiziokratsko zrno nego je to cijeli gospodarski kompleks, koji obuhvaća trgovinu i industriju.

Racionalno-liberalni pristup omogućio je Garanjinu kritička zapažanja i zaključke. On je sebi pripustio i mogućnost zabluda koje će, primjećuje, čitatelj snagom razuma odbaciti. Upravo razumom mora se stvarnost ne samo promatrati nego i liječiti. Stoga bi po njemu obnovu morali provesti "mirni, mudri ljudi", a ne upravitelji, koji su neprestano "u velikom pokretu", tako da nemaju dovoljno vremena za proučavanje i prosudbe. Još prije Saint Simona Garanjin postavlja načelo po kojemu samo sposobni ljudi, uz stručnost, mogu pristupiti rješavanju teškoga gospodarskog stanja u Dalmaciji:

Ne bismo se zadržavali potanje na činjenicama koje Garanjin niže da bi pokazao loše stanje tadanjega zagorskog područja. Primijetili bismo da je i on, kao i drugi članovi akademija, idealizirao prošlost Dalmacije, nekoć tobože bogate i sretne, time još više ističući crnu sliku svakodnevice. No, u Garanjinovim prikazima lošeg stanja ima mnogo istine. To su poplave koje pretvaraju plodna polja u močvare, nedostatak navodnjavanja, loše oranje, još lošije gnojenje, prepuštanje livada nakon košnje životinjama. Spomenut ćemo i njegova zapažanja o slaboj državnoj upravi, što je Garanjin kao izvrstan znalac prilika izvršno oslikao, što je u skladu i s njegovim stavom da se u gospodarske stvari država mora što manje upletati.

Garanjin napada Grimanijev zakon jer je nastojao pošto-poto očuvati nedjeljivost zemalja u Zagori. Garanjin, bliz liberalnoj ekonomiji, zagovornik je stvaranja većih kompleksa zemalja koji bi sigurno davali obilnije plodove. Sitni, razbacani posjedi nisu donosili seljaku veći dohodak. Kako seljak nije smio otuđiti zemlje, jer je vrhovno vlasništvo pridržala država, zbog slabih

ljetina upadao je u ruke lihvara, uzajmivao novac da bi ga vraćao darovima žetve, što ga je zapravo osiromašilo, a o trgovini žitom nije bilo ni govora. Takva Garanjinova zapažanja i pronalaženje uzroka bili su u potpunosti točni. Međutim, Garanjin piše kako neki posjednici propadaju jer se drže čvrsto granica svojega posjeda i ne otuđuju ga nego ga marljivošću održavaju. Međutim, primjećuje Garanjin, kod oca postoji marljivost, kod sina ona otupi, a kod unuka nestaje, jer nakon marljivosti nastupa lijenost, a nakon nje raskoš i propast. No to je uopćena pojava, jednaka u mletačkom pseudofeudalizmu kao i kasnije u liberalnom kapitalizmu.

Prema Garanjinu u zagorskim bi varošima trebali djelovati prosvjetitelji, posebno svećenici. To je tek djelomično ispravno, jer je uloga Crkve i svećenstva ponajprije jačanje sakramentalnog života vjernika, a tek sporedna učvršćenje prosvjete i kulture.

Nakon svijetle vizije primorskih krajeva i otoka, lijepih pejzaža i uvala, Garanjin samo nastavlja tvrdnjom kako usprkos marljivosti primorskih seljaka njihovo stanje nije ništa bolje od onoga zagorskih težaka, tako da će promatrač nakon boljeg uvida u stvarno stanje uzdahnuti: "Ostavio sam narod divlji i lijen (misli na Zagorca) da bih našao drugi, marljiv ali neuk." Jer, po Garanjinu, u Primorju i otocima "nema mjesta gdje se više radi a manje postiže: trud ubija, a oskudni proizvod gura u bijedu". Za Garanjina, sudbina Zagorca i Primorca je ista. Uzrok bijede je "pomanjkanje znanja". Ne bismo uzeli njegovo promatranje o etničkom uzroku koji je po njemu stvorio radišnog Primorca...

Gospodarski uzroci siromaštva slični su kao i u Zagori: rascjepkanost zemalja; široka prava kolona - težaka; državna i zajednička imanja; neka isključiva prava, kao prodaje vina; monopol proizvodnje ulja u lošim mlinicama. On čak tvrdi da od 600 mlinova za ulje njih tek 4 ili 6 imaju dobar tijesak.

Ukratko smo iznijeli sadržaj Garanjinova djela da bismo pokazati važnost njegova objavljivanja za našu ekonomsku povijest, osobito agrar. Garanjin je ustrajan zagovornik privatnog vlasništva, razvoja trgovine i stvaranja industrije, ekonomskog poretka koji je u Europi od fiziokratizma prelazio u liberalizam i u gospodarstvu.

Stoga je objavljivanje ove knjige na hrvatskome jeziku, inače rijetke u originalu, veoma vrijedno jer Ivan Luka opisuje krvavu stvarnost, ocrtava tadanje stanje običnog puka i dalje rješenja u duhu tadanje europske znanosti. On je zbilja "lučonoša" naših zabitnih krajeva - kako je točno zaključila Danica Božić-Bužančić. Stoga čestitamo svima koji su pridonijeli da ta knjiga postane pristupačnija našim očima.